

УДК 351.72; 368.8

Мелко Владімір Ладиславович

аспірант кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Чернігівського національного технологічного університету

ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ СТРАХУВАННЯ У ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА

Анотація. У статті досліджується нормативно-правова база здійснення операцій страхування в галузі будівництва, що дало змогу зробити висновок про нерегульованість питань застосування державного механізму страхового захисту будівельної діяльності в Україні. У статті наголошується, що будівельну сферу підпорядковано різноманітним природним, технологічним, організаційно-управлінським чинникам, що викликають небезпеку появи різноманітних ризиків у всіх учасників будівничої діяльності. Пропонується віднести страхування будівельних ризиків до обов'язкових видів страхування.

Ключові слова: будівництво, ризики будівельної діяльності, страхування, нормативно-правове забезпечення операцій страхування, механізм страхового захисту, фінансово-кредитний механізм.

Мелко В.Л. Нормативно-правовое обеспечение операций страхования в области строительства

Аннотация. В статье исследуется нормативно-правовая база осуществления операций страхования в области строительства, что позволило сделать вывод о неурегулированности вопросов применения государственного механизма страховой защиты строительной деятельности в Украине. В статье отмечается, что для строительной сферы характерны разнообразные природные, технологические, организационно-управленческие факторы, которые вызывают опасность появления различных рисков у всех участников строительной деятельности. Предлагается отнести страхование строительных рисков к обязательным видам страхования.

Ключевые слова: строительство, риски строительной деятельности, страхование, нормативно-правовое обеспечение операций страхования, механизм страховой защиты, финансово-кредитный механизм.

Melko V.L. Regulatory support of insurance operations in the construction industry

Annotation. The article examines the legal framework of insurance operations in the construction industry, allowing to conclude that insurance state protection mechanism of construction activities is not regulated in Ukraine. The article notes that the construction industry is the subject to a variety of natural, technological, organizational and managerial factors that cause danger of various risks to all participants of the construction activities. It is proposed to include the insurance of construction risks to compulsory insurance.

Keywords: construction, construction risks, insurance, regulatory support insurance operations, insurance protection mechanism, financial and credit mechanism.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні до основних завдань державного регулювання розвитку галузі будівництва належать: забезпечення конкурентоспроможності будівельної продукції; зниження матеріаломісткості; енергозбереження; проектування та будівництво екологічно безпечних будівель і споруд; упровадження європейських вимог до встановлення норм будівництва; розширення спорудження соціального житла; упровадження механізмів економічної відповідальності за результат будівництва; розширення застосування механізму страхування ризиків будівельної діяльності. Вищезазначені завдання розвитку галузі будівництва певною мірою віддзеркалено в положеннях основних стратегічних документів держави, зокрема в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України [1] та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [2]. Вищезазначені питання можуть бути вирішені, зокрема, й через удосконалення нормативно-правового забезпечення галузі будівництва та внормування застосування страхових механізмів у системі державного регулювання галузі.

Аналітики відзначають, що під час оцінювання результативності й ефективності державного регулювання в будівельній сфері виникають певні суперечності, зокрема у формуванні ефективного державного контролю, у створенні сприятливих умов для діяльності всіх учасників будівельного ринку, в удосконаленні державних інструментів оцінювання та управління ризиками, підтримки розвитку будівельного сектору економіки та ін. [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню функціонування та регулювання сфери будівництва присвячено численні наукові роботи. Суттєвий внесок у дослідження проблематики галузі будівництва зробили вчені Беломесяцев А., Бібік Н., Воробйов А., Козич О., Миронець І., Сафонов Ю., Шутенко Л. та інші. Розвиток страхування розглядали Базилевич В., Заруба О., Мних М., Опарін В., Осадець С., Плиса В., Рейтман Л. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд зі значним доробком вітчизняних дослідників, проведення наукових пошуків для розв'язання проблем нормативно-правового регулювання будівельної діяльності, зокрема формування державного правового механізму у страхуванні будівництва, залишається актуальним.

Формулювання цілей статті. Головною метою статті є здійснення аналізу державного інституціонального механізму забезпечення захисту від ризиків, властивих будівництву, та вироблення пропозицій щодо посилення такого механізму, зокрема посилення ефективності застосування страхового механізму в сфері будівництва.

Виклад основного матеріалу. Відносини у сфері страхування регулюються передусім Законом України «Про страхування» [4], згідно з яким страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються через сплату фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) і доходів від розміщення коштів цих фондів. Згідно зі статтею 35 Закону України «Про страхування» державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, захисту інтересів страхувальників і запобігання неплатоспроможності страховиків. Державний нагляд за страховою діяльністю на території України здійснюється Уповноваженим органом та його органами на місцях [4].

Згідно з означеним законодавчим актом страхування може бути добровільним або обов'язковим. Добровільне страхування – це страхування, що здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови й порядок здійснення добровільного страхування

визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог цього Закону. Конкретні умови страхування визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства.

Види добровільного страхування, на які видається ліцензія, визначаються згідно з прийнятими страховиком правилами (умовами) страхування, зареєстрованими уповноваженим органом. Видами добровільного страхування можуть бути: 1) страхування життя; 2) страхування від нещасних випадків; 3) медичне страхування (неперервне страхування здоров'я); 4) страхування здоров'я на випадок хвороби; 5) страхування залізничного транспорту; 6) страхування наземного транспорту (крім залізничного); 7) страхування повітряного транспорту; 8) страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту); 9) страхування вантажів і багажу (вантажобагажу); 10) страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ; 11) страхування майна (іншого, ніж передбачено пунктами 5-9 цієї статті); 12) страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника); 13) страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника); 14) страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника); 15) страхування відповідальності перед третіми особами (іншої, ніж передбачена пунктами 12-14 цієї статті); 16) страхування кредитів (зокрема відповідальності позичальника за непогашення кредиту); 17) страхування інвестицій; 18) страхування фінансових ризиків; 19) страхування судових витрат; 20) страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій; 21) страхування медичних витрат; 21-1) страхування цивільно-правової відповідальності арбітражного керівника (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) за шкоду, яку може бути завдано у зв'язку з виконанням його обов'язків;

21-2) страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання ними волонтерської допомоги; 22) страхування сільськогосподарської продукції; 23) інші види добровільного страхування [4].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про страхування», в Україні здійснюються 41 вид обов'язкового страхування, проте страхування ризиків будівельної діяльності не входять до переліку обов'язкових. Такий стан речей у сфері державного регулювання страхової діяльності в будівництві є неприпустимим з огляду на той факт, що будівельні підприємства є «лідерами» з надзвичайних подій і травмування працівників. Виглядає нелогічним, коли обов'язковому страхуванню підлягає, наприклад, цивільно-правова відповідальність приватного нотаріуса, а будівельно-монтажні роботи відсутні в переліку навіть добровільних видів страхування.

Зазначимо, що будівельно-монтажні роботи характеризуються низкою ризиків. Міжнародна практика страхування будівельних ризиків передбачає страхове покриття не окремих ризиків, включених до договору страхування, а всіх, що можуть статися на будівельному майданчику. Саме такий поліс, укладений на умовах CAR (Contractors All Risks), може забезпечити ефективний страховий захист споруджуваного об'єкта і реальний фінансовий захист будівельного підприємства. Страхування в такому разі рятує від потреби терміново вишукувати кошти для відшкодування раптових збитків, а також відпадає потреба утримання резервних фондів, що відволікають інвестиційний капітал.

Зауважимо, що в Польщі страхування в будівництві займає до 40% портфелів страховиків. Загалом початком відліку формування польського страхового ринку можна вважати ухвалення Сеймом закону «Про страхування» (1990 р.). 1995 року до цього Закону було внесено поправки для узгодження з положеннями, що діють на території Європейського Союзу. 2004 ж року набув чинності новий закон, який завершив приведення національної страхової структури відповідно до системи страхового захисту

Євросоюзу [5]. Більшість держав-членів ЄС також мають відповідне національне законодавство, гармонізоване з європейським.

Вищезазначене дає змогу зробити висновок, що, на відміну від зарубіжної практики, в Україні не врегульовано питання страхового захисту в будівництві.

Слід зазначити, що ще 1994 року Міністерством України у справах будівництва і архітектури (на сьогодні це Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України) було схвалено Положення про страхування ризиків у будівництві [6]. У документі йшлося, що в умовах потреби підвищення економічної відповідальності учасників інвестиційного процесу постає проблема захисту їх майнових інтересів від дії несприятливих чинників виробництва та зовнішнього середовища. Розв'язання цієї проблеми здійснюється через страховий захист будівельних і пов'язаних з ними робіт. Також Наказом Мінбудархітектури від 14 лютого 1994 року було затверджено порядок визначення вартості будівництва об'єктів, будинків і споруджень, а також формування в її складі й договірних цін. Документом передбачено можливість виділення коштів за рішенням замовника на страхування ризиків, що забезпечує захист майнової зацікавленості учасників контракту. Означеним Положенням визначається порядок страхування будівельних ризиків у формуванні договірних відносин між підрядником і замовником при здійсненні будівельних і монтажних робіт, умови страхування, а також система розрахунків у наданні страхових послуг учасникам контракту. Наведено вимоги до організацій, що здійснюють страховий захист на будівельному підрядному ринку України.

В умовах страхування зазначається, що до стандартного обсягу покриття страхування ризиків у будівництві входять:

- пожежа, удар блискавки, вибух газу;

- дія підземного вогню, гірські обвали, зсуви, буря, ураган, злива, повінь, паводок, град, сіль;
- вибух парових пристроїв, газових сховищ, газопроводів;
- вибух машин, апаратів і приладів, що діють на стиснутому газі й повітрі;
- внутрішнє пошкодження електричних установок, приладів і машин від впливу електричного струму;
- викрадення, знищення, пошкодження застрахованої власності внаслідок протиправних дій третіх осіб;
- знищення або пошкодження будівельних конструкцій у процесі виконання будівельних або монтажних робіт на будівельному майданчику з вини страхувальника (персоналу) та осіб, за вчинки яких він несе відповідальність.

Також у Положенні йдеться, що доцільно поступово збільшувати кількість страхових послуг з переходом до страхування ризиків за принципом «Усі ризики будівництва». Збільшення послуг слід планувати на наступні роки. У разі потреби застрахувати завезені на будівельний майданчик запаси матеріалів і обладнання, що не потрапили до обсягу виконаних робіт, страховику перераховується частина страхового платежу (до 30%), сформованого від загального платежу при укладанні договору страхування.

Водночас, на практиці це Положення не застосовується в будівельній діяльності.

Своєю чергою 2008 року було ухвалено Рекомендації зі страхування ризиків у будівництві [7]. У цьому документі розглядаються питання добровільного страхування об'єкта будівництва (комплексу робіт) та відповідальності перед третіми особами, пов'язаної з виконанням будівельно-монтажних і пусконаладжувальних робіт у процесі будівництва. Документ розроблено з урахуванням вимог Цивільного кодексу

України, Закону України «Про страхування», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальних умов укладання та виконання договорів підряду в капітальному будівництві», інших нормативних актів України.

Положення документа рекомендуються для використання, утім, як свідчить вітчизняна практика, також практично не застосовуються будівельниками у своїй діяльності.

Загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами, а також правові засади й особливості випуску, розміщення й обліку сертифікатів фондів операцій з нерухомістю регулюються Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» [8]. Цим Законом урегульовано систему фінансово-кредитних механізмів у будівництві житла та операціях з нерухомістю. Інші документи, які застосовуються, – це договори щодо дії суб'єктів системи при організації будівництва житла, фінансуванні цього будівництва (фонд фінансування будівництва – ФФБ) та здійсненні операцій з нерухомістю (фонд операцій з нерухомістю – ФОН). Суб'єктами такої системи є довірители, управителі, забудовники, страхові компанії, емітенти сертифікатів ФОН і власники сертифікатів ФОН.

Згідно зі статтею 11 Закону фінансова установа, що відповідає вимогам, може за власною ініціативою створити ФФБ, який не є юридичною особою. ФФБ може бути двох видів – А та Б.

Для ФФБ виду А поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва, споживчі властивості об'єктів інвестування та об'єкта будівництва, коефіцієнти поверху та комфортності визначає забудовник. При цьому він бере на себе ризик щодо недостатності залучених коштів на спорудження об'єкта будівництва та зобов'язаний своєчасно ввести його в експлуатацію

відповідно до проектної документації та виконати всі необхідні роботи для дотримання технічних характеристик об'єктів інвестування та об'єкта будівництва незалежно від обсягу фінансування. Зазначимо, що для ФФБ виду А не передбачається застосування страхового механізму захисту від ризиків.

У разі ФФБ виду Б забудовник бере на себе зобов'язання дотримуватися вимог управителя щодо споживчих властивостей об'єктів інвестування та об'єкта будівництва, здійснювати спорудження об'єктів будівництва без порушення графіків будівництва та відповідно до проектної документації і в межах загальної вартості будівництва, погодженої з управителем, та своєчасно ввести їх в експлуатацію і виконати всі необхідні роботи для дотримання технічних характеристик об'єктів інвестування та об'єкта будівництва в разі виконання управителем графіка фінансування будівництва. Управитель визначає поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва, коефіцієнти поверху і комфортності та бере на себе ризик щодо недостатності залучених коштів на спорудження об'єкта будівництва.

Управитель може створити ФФБ виду Б лише за наявності відповідного дозволу на прийняття управителем на себе комерційних ризиків. У здійсненні управління ФФБ виду Б, для покриття ризику недостатності залучених коштів на спорудження об'єкта будівництва, управитель може укласти з визначеним ним страховиком договір страхування такого комерційного ризику [8].

Відповідно до статті 30 Закону управитель за рахунок власних коштів може здійснювати страхування своєї фінансової відповідальності за збитки, що можуть бути завдані власникам сертифікатів ФОН діями або бездіяльністю управителя та забудовника. Нерухомість, набуту за рахунок коштів ФОН, управитель ураховує в балансі фонду. Нерухомість, набута від здійснення управління ФОН, має бути застрахована за рахунок ФОН від

ризиків загибелі або пошкодження на повну вартість на користь управителя як довірчого власника.

Висновки з даного дослідження. Здійснений аналіз державного інституціонального механізму регулювання страхових операцій засвідчує цілковиту неврегульованість цих питань, що є неприпустимим з огляду на те, що галузі будівництва властиві майже всі страхові ризики, за винятком сільськогосподарських. Предметом страхування можуть бути всі матеріали, обладнання та роботи за контрактом – від підготовки будівельного майданчика до підписання акта здавання-приймання об'єкта і на гарантійний період, зокрема будівельна частина, уключаючи нульовий цикл, зведення стін, установлення перекриттів тощо, монтаж усіх систем, інженерних мереж і комунікацій, оздоблення, установлення обладнання, пусконаладжувальні роботи, благоустрій території, тимчасові будівлі і споруди, будівельна техніка та обладнання будмайданчика.

Безперечним є той факт, що будівельна сфера піддана різноманітним природним, технологічним, організаційно-управлінським чинникам, що викликають небезпеку появи різноманітних ризиків у всіх учасників будівельної діяльності.

Процес зведення об'єктів будівництва здійснюється загалом у сферах інвестицій, досліджень, проектування, управління та контролю якості будівництва. У процесі будівництва вартість споруджуваного об'єкта зростає від нуля – на початку робіт – до кінцевої вартості відповідно до виконаним проектом – під час здавання об'єкта в експлуатацію. Відповідно – змінюється й тяжкість можливих збитків. З іншого боку, у процесі будівництва знижується кількість монтажних навантажень і впливів, а також і ризик настання збитку від перевищення їх розрахункових значень. У міру завершення будівництва збільшується ризик виникнення збитків від перевищення експлуатаційних навантажень і впливів. Такі характерні особливості будівництва як процесу створення нерухомого майна,

безумовно, важливі в оцінюванні ризиків виникнення збитків. Однак, як показує досвід аварій на будівельних об'єктах в Україні, значні матеріальні збитки виникають переважно не через вплив на об'єкти будівництва небезпек, розміри яких перевищують ураховані в розрахунках у проектах, а з інших причин. Аналіз інформації про великі аварії будівель і споруд свідчить, що в половині випадків причинами є низька якість будівництва і монтажу, матеріалів і конструкцій.

Перспективи подальших розвідок. Вищезазначене підтверджує потребу вдосконалення державного інституціонального механізму регулювання операцій страхування в будівельній діяльності, зокрема через віднесення страхування будівельних ризиків до обов'язкових видів страхування. Також доцільно актуалізувати Положення про страхування ризиків у будівництві та Рекомендацій зі страхування ризиків у будівництві з огляду на сучасні вимоги та нові виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: постанова ВРУ від 14.04.2016 № 1099-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1099-19/print1468397190570487>
2. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020": Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
3. Бібік Н.В. Аспекти державного регулювання будівельного ринку України / Н.В. Бібік, О.І. Понуровський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economy.kname.edu.ua/images/files/konferenc/dec2014/6_3.pdf
4. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/print1452596799151589>
5. Договір подряда в Польше [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stroypomosh.com.ua/dogovor-podryada-v-polshe/>
6. Положення про страхування ризиків у будівництві: протокол Мінбудархітектури №10 від 15.06.94 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/tpart04/isx04253.htm>
7. Про оприлюднення Рекомендацій зі страхування ризиків у будівництві: наказ від 30.05.2008 № 230 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://normativ.com.ua/types/tdoc16240.php>
8. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003 №978-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/978-15/print1443084033462947>

Statement of the problem. Along with the significant achievements of national scientists, conducting the scientific research to solve problems of state institutional mechanism of construction activities legal regulation, the formation of a legal mechanism to insure construction remains relevant.

Urgency. The development of the construction industry provides a solution to a number of the main objectives such as: to ensure the competitiveness of the construction products; reduce material consumption; energy conservation; design and construction of environmentally friendly buildings; implementation of European regulations establishing requirements for construction; expand construction of social housing; implementation of economic mechanisms responsible for the construction; extension of the mechanism of risk insurance construction activities. The aforementioned problem of the construction industry to some extent reflected in the provisions of the basic strategic documents of the state, including the Program of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Strategy for Sustainable Development "Ukraine - 2020". The above questions can be addressed to improving the regulatory support of construction industry, particularly through the use of insurance mechanisms.

The purpose of the article and task was to study. The main purpose of the article is to analyze regulatory and legal provision of construction activity, especially in the determination of the adequacy and effectiveness of the insurance mechanism to protect against the risks inherent in construction.

Summary. Evaluating the effectiveness and efficiency of state regulation in the construction industry, there are certain contradictions and conflicts, particularly in the formation of effective state control and regulation, creating favorable conditions for all participants in the construction market, improving public control tools over insurance process, support of the construction sector and others.

The article analyzes the legal framework of insurance operations in the construction industry. In particular, it was studied the Laws of Ukraine "On

insurance" and "On the financial and credit mechanisms and management of property in housing construction and real estate." This made it possible to conclude that, unlike foreign practice, is not settled the question of insurance coverage in construction in Ukraine.

The analysis of a number of legal acts was fulfilled, including: Provisions on insurance against risks in construction and Recommendations on risks insurance in construction. The analysis made it possible to conclude that application of insurance protection mechanism construction activities was not regulated. Along with this, the article noted that the construction industry is a subject to a variety of natural, technological, organizational and managerial factors that cause danger of various risks to all participants of the construction industry. The process of construction generally carried out in the areas of investment protection, research, design, management and quality control of construction.

Conclusions and outcomes. The article concluded that it is the need to improve the regulatory framework governing insurance operations in construction activities, particularly through the assignment of building risk insurance to compulsory insurance. It is also advisable to update the provisions on risk insurance in construction and Recommendations on risks insurance in construction due to the modern requirements and challenges.